

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ο θεσμός του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση

Εισαγωγική και κριτική προσέγγιση, ιδίως μετά τη θέσπιση του Ν. 4205/2013

ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ

Καθηγήτριά Νομικής Πανεπιστημίου Λευκωσίας
Ομότιμου Καθηγήτριά Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Στην μελέτη επιχειρείται μια πρώτη προσέγγιση του θεσμού του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση. Μετά από μια καταγραφή της ιστορικής εξέλιξης του εν λόγω μέτρου, ο συγγραφέας αναδεικνύει την σημασία του θεσμού του κατ' οίκον περιορισμού ως μέσου αποτροπής του εγκλεισμού παραβατικών ατόμων σε καταστήματα κράτησης και προβαίνει σε μια κριτική προσέγγισή του, στρέφοντας το ενδιαφέρον του στην αξιολόγηση του σχετικού θεσμικού πλαισίου στην ελληνική έννομη τάξη, στην οποία το μέτρο εισήχθη για πρώτη φορά με τον Ν. 4205/2013. Στην μελέτη διατυπώνεται η εκτίμηση ότι, παρά τις ελλείψεις που επισημαίνονται, η νομοτεχνική διαμόρφωση του θεσμού παρέχει εγγυήσεις για την δημιουργία ασφαλιστικών δικλείδων και συνακόλουθα για την επίτευξη μιας χρυσής τομής κατά την στάθμιση των αναγκών για ασφάλεια της κοινωνίας και για ανθρωπιστική / δικαιοκρατική μεταχείριση των κατηγορουμένων ή καταδικών. Ο συγγραφέας εισηγείται, πάντως, σειρά από νομοτεχνικές βελτιώσεις και επισημαίνει την ανάγκη να δοθεί, κατά την εφαρμογή του θεσμού, προτεραιότητα σε ανηλίκους 15-18 ετών που εκτίουν ποινή περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων.

I. Η σημασία, η εμβέλεια και η αποτίμηση του θεσμού σε γενικό επίπεδο

1. Ο κατ' οίκον περιορισμός είναι μια μορφή ποινικού μέτρου ή ποινικής κύρωσης που αποτρέπει τον εγκλεισμό ενός παραβατικού ατόμου μέσα σε κατάστημα κράτησης, υπό την προϋπόθεση ότι το άτομο αυτό θα παραμείνει, ενόσω ή εν μέρει, υπό επιτήρηση στον χώρο διαμονής ή κατοικίας του. Για τον έλεγχο και την επιτήρηση του υπό περιορισμό ατόμου γίνεται χρήση, τα τελευταία χρόνια, ηλεκτρονικών συστημάτων παρακολούθησης που επιτρέπουν τον γεωεντοπισμό (δηλ. GPS), όπως ιδίως το λεγόμενο «βραχιολάκι» ή «μπρασελέ». Ειδικότερα, στα συστήματα αυτά ένας ηλεκτρονικός πομπός εξοπλισμένος με φωτοκύτταρο εκπέμπει συνεχώς σε ένα δέκτη, συνδεδεμένο με ηλεκτρονικό υπολογιστή, σήματα για την αναγνώριση της ακριβούς θέσης του φορέα. Σημειώνεται ότι παλαιότερα ο έλεγχος γινόταν κυρίως μέσω μη προγραμματισμένων («τυχαίων») τηλεφωνικών κλήσεων, στις οποίες έπρεπε να απαντά το υπό παρακολούθηση άτομο.

Η ανάπτυξη του θεσμού, εντασσόμενου στο πλαίσιο του λεγόμενου «κοινωνικού σωφρονισμού» και των εναλλακτικών [εξωιδρυματικών] ποινικών μέτρων ή κυρώσεων, σηματοδοτείται στις ΗΠΑ ήδη κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας '70, ιδίως σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Ουάσιγκτον, η Καλιφόρνια και η Φλόριντα, αλλά, την επόμενη δεκαετία και σε ομοσπονδιακό επίπεδο, σε συνδυασμό με την υπ' όρον απόλυση (supervised release) ή την αναστολή της ποινής (probation) (Sentencing Reform Act, 12.10.1984).

Παράλληλη εξάπλωση γνωρίζει ο θεσμός και στην Ευρώπη, όπως στη Γαλλία, στο πλαίσιο της λεγόμενης «προδικαστικής κράτησης» και ειδικότερα του «δικαστηριακού ελέγχου» (contrôle judiciaire) για συλλαμβανόμενους ή κατηγορούμενους (ά. 138 § 2 γαλλΚΠΔ), αλλά επίσης, από το 1997, για καταδικασμένους επ' αδεία με επιβληθείσα ή υπολειπόμενη ποινή έως δύο έτη (ά. 723-6 επ. γαλλΚΠΔ σε συνδ. με ά. 132-26-1 γαλλΚΠΚ). Επίσης στην Ιταλία το μέτρο υιοθετείται είτε ως «κατ' οίκον κράτηση» (arresto domiciliario - ά. 284 ιταλΚΠΔ), είτε ως εναλλα-

κτικός τρόπος έκτισης μιας ήδη επιβληθείσας ποινής κατά της ελευθερίας (detenzione domiciliare, ά. 47ter ιταλΣωφρΚ 1975 - ordinamento penitenziario: <http://www.ristretti.it/areestudio/alternative/esterna/domiciliare.htm>).

2. Από τις δεκαετίες '80 και '90 ο θεσμός αναπτύχθηκε περαιτέρω στον Καναδά (1987), τη Σουηδία (1994), καθώς και στη Μεγ. Βρετανία, όπου με νομοθετική πράξη του 1991 ο θεσμός προβλέφθηκε ως τρόπος περιορισμού της κίνησης παραβατικών ανηλίκων κατά τις νυκτερινές ώρες - curfew <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/53/section/12/enacted>).

Επιπλέον, ειδικές ρυθμίσεις για τα προαναφερθέντα εναλλακτικά ή εξωιδρυματικά μέτρα που εκτελούνται στην Κοινότητα (κυρίως εννοείται εδώ η κοινωφελής εργασία, αλλά επίσης η κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση) περιλαμβάνονται στους Στοιχειώδεις Πρότυπους Κανόνες του ΟΗΕ για τα Εξωιδρυματικά Μέτρα (τους λεγόμενους Κανόνες του Τόκιο, 1990)¹, καθώς και σε Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης². Επιπρόσθετα, έχουν ήδη δημοσιευθεί αποφάσεις του ΕΔΔΑ, στις οποίες η εφαρμογή εναλλακτικών ποινών αναφέρεται ως τρόπος αντιμετώπισης των απαράδεκτων συνθηκών κράτησης που προκαλούνται από τον υπερπληθυσμό των κρατουμένων - βλ. ιδίως υποθέσεις Torreggiani και άλλοι κατά Ιταλίας (8.1.2013) και Bolech κατά Ελβετίας (29.10.2013), κατ' εφαρμογή, αντιστοίχως, των ά. 3 και 5 § 3 της ΕΣΔΑ³.

1. UN Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules) - βλ. τον ιστότοπο <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> - πρβλ. μετάφραση αυτών των Κανόνων στο έργο: Αγγ. Πιτσέλα, Διεθνή Κείμενα Σωφρονιστικής Πολιτικής, Αθήνα / Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2003, 495-509.

2. Βλ. ιδίως τις υπ' αρ. R(92) 16: Ευρωπαϊκοί Κανόνες για τις Κυρώσεις και τα Μέτρα που εκτελούνται στην Κοινότητα - European Rules on Community Sanctions and Measures· R(99) 22: Υπερσυνωστισμός των Φυλακών και Υπερπληθυσμός των Φυλακών - On Prison Overcrowding and Prison Population Inflation· R(2000) 22: Βελτίωση της Εφαρμογής των Ευρωπαϊκών Κανόνων για τις Κυρώσεις και τα Μέτρα που εκτελούνται στην Κοινότητα - On Improving the Implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures· και R(2006) 13: Χρήση της προσωρινής κράτησης, όροι υπό τους οποίους αυτή λαμβάνει χώρα και πρόβλεψη εγγυήσεων ώστε να αποτρέπεται η κατάχρησή της - On the Use of Remand in Custody, the Conditions in which it takes place and the Provision of Safeguards against Abuse.

3. Το κείμενο των αποφάσεων στις υποθέσεις αυτές μπορεί να αναζητηθεί διαδικτυακά στον ιστότοπο του ΕΔΔΑ: <http://hudoc>.

* Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο Πρώτο Παγκύπριο Συνέδριο Ποινικού Δικαίου και Εγκληματολογίας, που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία την 6-7.3.2015 σε συνδιοργάνωση του Πανεπιστημίου Λευκωσίας και του εκεί εδρεύοντος Ινστιτούτου Ποινικών Σπουδών και Εγκληματολογίας, με το Πανεπιστήμιο Αθηνών (Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών).

νόμενο που θα μπορούσε «κατά τις περιστάσεις» να κρατείται «στο σπίτι του υπό φρούρηση, στην περίπτωση όμως αυτή με δικά του έξοδα, ωστόσο εκδοθεί το ένταλμα προσωρινής κράτησης ή απολυθεί». Εντούτοις η εν λόγω κράτηση κατ' οίκον υπό φρούρηση ενός συλλαμβανομένου δεν φαίνεται να εφαρμόστηκε κατά το παρελθόν, παρά μόνο για πολιτικά πρόσωπα σε περιόδους δικτατορίας ή πολιτικής ανωμαλίας. Επίσης, με το ά. 5 του ν. 3904/2010 εισήχθη στον ΠΚ (ά. 56) η δυνατότητα για κατ' οίκον κράτηση ως προς άτομα άνω των 75 ετών που καταδικάζονται σε ποινή φυλάκισης, με παράλληλη υποχρέωσή τους για εμφάνιση στο αστυνομικό τμήμα του τόπου κατοικίας τους σε τακτά χρονικά διαστήματα.

9. Στον νόμο 4205/2013 μπορεί κανείς να διακρίνει *τρεις κατηγορίες προσώπων* για εφαρμογή του θεσμού, όπως άλλωστε προαναγγέλλει και ο τίτλος του νόμου: τους υποδικούς, τους καταδικούς και τους κρατούμενους σε άδεια. Σημειώνεται ότι τα μέτρα εφαρμογής του θεσμού αποφασίζονται από τις δικαστικές ή εισαγγελικές αρχές (δικαστικό συμβούλιο, ανακριτής, εισαγγελέας) ή τα αρμόδια υπηρεσιακά όργανα, η δε τήρησή τους εποπτεύεται από τις εν λόγω αρχές. Πιο αναλυτικά για τις εν λόγω κατηγορίες προσώπων:

10. Στην περίπτωση των *υποδικών*, ο θεσμός έχει τη μορφή περιοριστικού όρου (ά. 282 § 3 ΚΠΔ) και τίθεται ως *ενδιάμεσο μέτρο* ανάμεσα στους λοιπούς περιοριστικούς όρους και στην προσωρινή κράτηση. Επομένως, αυτός προηγείται πάντα της εξέτασης του ενδεχομένου επιβολής προσωρινής κράτησης. Η έννοια, εδώ, του περιοριστικού αυτού όρου είναι να *παραμένει ο κατηγορούμενος διαρκώς στην κατοικία του*, όπως αυτή ορίζεται στην ανακριτική διάταξη, και να αποφεύγει οποιαδήποτε επέμβαση στον ηλεκτρονικό εξοπλισμό που χρησιμοποιείται από την αρμόδια αρχή για να παρακολουθεί τη θέση του και να τηρεί σχετικό αρχείο (ά. 283Α ΚΠΔ). Είναι όμως εδώ πρόδηλο, ότι εφόσον με τη συσκευή του γεωεντοπισμού μπορεί να προσδιορίζεται ανά πάσα στιγμή η γεωγραφική θέση του υποδικού, ο περιορισμός του τελευταίου μέσα στον συγκεκριμένο χώρο διαμονής ή κατοικίας του ολόκληρη την ημέρα αποτελεί ιδιαίτερα σκληρό και δυσανάλογα βαρύ μέτρο, που οπωσδήποτε δεν δικαιολογείται από τα πράγματα. Μια παροχή δηλ. δυνατότητας στον υπόδικο να συνεχίσει την εργασία του και να μπορεί, επιπλέον, να εξέρχεται της κατοικίας του για άλλους σοβαρούς λόγους (π.χ. για λόγους υγείας), είναι κάτι που, πιστεύω, ότι θα αποτελούσε μian εξαιρετη βελτίωση του θεσμού σε αυτό το επίπεδο της προδικασίας.

11. Ως προς τις *προϋποθέσεις εφαρμογής του θεσμού ως περιοριστικού όρου* αντί για προσωρινή κράτηση, ο νομοθέτης θέτει τέσσερις ειδικότερους όρους: α) Να διώκεται ο κατηγορούμενος για κακούρηγμα (υπενθυμίζεται ότι και η προσωρινή κράτηση κατ' ά. 282 § 3 ΚΠΔ μπορεί να επιβληθεί μόνο αν ο κατηγορούμενος διώκεται για κακούρηγμα), β) να έχει ο κατηγορούμενος γνωστή διαμονή στη χώρα, γ) να συναινεί στο μέτρο, και δ) να προκύπτει σκοπός εκ μέρους του φυγής ή πιθανότητα διάπραξης νέων εγκλημάτων (ά. 282 § 3.α ΚΠΔ). Η τελευταία αυτή προϋπόθεση εμφανίζεται να είναι εντελώς άστοχη και χωρίς καθόλου περιθώρια ευελιξίας για τους δικαστικούς λειτουργούς που θα λάβουν τη σχετική απόφαση για τον κατ' οίκον περιορισμό του κατηγορουμένου. Πράγματι, εάν συντρέχει αυτή η προϋπόθεση, που σχεδόν ταυτίζεται με εκείνη για την επιβολή προσωρινής κράτησης (και εκεί πρέπει ο υπόδικος να είναι ύποπτος φυγής ή διάπραξης νέων εγκλημάτων, απλώς λείπει μόνο το ιδιαίτερα ρευστό στοιχείο της «γνωστής διαμονής»), τότε γιατί οι εφαρμοστές του νόμου να προτιμήσουν τον κατ' οίκον περιορισμό; Πολύ επιτυχέστερη θα ήταν, λοιπόν, όπως πιστεύω, μια ρύθμιση που δεν θα έθετε ως προϋπόθεση το να είναι ο κατηγορούμενος ύποπτος φυγής ή τέλεσης νέων εγκλημάτων (!) και που, αντίθετα, με την έννοια ενός αληθινά *ενδιάμεσου σταδίου*, θα άφηνε στον δικαστή κατά την προδικασία τη δυνατότητα ενός πιο χαλαρού κατ' οίκον περιορισμού, παρόμοιου με εκείνον που προβλέπεται

για τους υφ' όρον απολυόμενους καταδικούς με ηλεκτρονική επιτήρηση: ά. 110B § 3 ΠΚ – κατωτ., παρ. 14).

12. Το μέτρο εφαρμόζεται υπό τις αυτές προϋποθέσεις (ά. 282 § 3.στ ΚΠΔ) και για *ανήλικους*, εφόσον η πράξη για την οποία αυτοί κατηγορούνται απειλείται με ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 ετών (καλύπτονται έτσι, από άποψη πλαισίων ποινής κατ' ά. 54 ΠΚ, όλες οι περιπτώσεις επιβολής σε ανήλικο της ποινής του περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων). Σημειώνεται ακόμη ότι, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 4), μόνη η άρνηση του κατηγορουμένου να συναινέσει στο μέτρο δεν τον καθιστά ύποπτο φυγής ή διάπραξης νέων εγκλημάτων και δεν αρκεί για την επιβολή σ' αυτόν προσωρινής κράτησης. Τέλος, σε σχέση με ζητήματα διάρκειας, ανωτάτων ορίων κ.λπ., το μέτρο διαρρυθμίζεται όπως και η προσωρινή κράτηση, κατ' ανάλογη εφαρμογή των ά. 287 και 288 ΚΠΔ.

13. Σχετικά με τους *καταδικούς*, θεσπίζεται με το ά. 110B ΠΚ (ως προς ενήλικες), και με το ά. 129Α (ως προς ανήλικους) ο θεσμός της απόλυσης καταδικών υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση. Πρόκειται και εδώ για ένα *ενδιάμεσο στάδιο* έκτισης της ποινής μεταξύ του εγκλεισμού και της [παραδοσιακής] υφ' όρον απόλυσης κατ' ά. 105 ΠΚ. Γι' αυτό άλλωστε και η απόλυση με ηλεκτρονική επιτήρηση δεν παρατείνεται πέραν του χρόνου κατά τον οποίο ενεργοποιείται το δικαίωμα του καταδικού να απολυθεί υπό όρο, κατ' ά. 105 ΠΚ.

Προϋποτίθεται και εδώ η αίτηση (άρα συναίνεση) του καταδικού, ο οποίος όμως θα πρέπει να εκτίει ποινή πρόσκαιρης ή ισόβιας κάθειρξης (όχι φυλάκισης, καθώς σπάνια πλέον οι επιβαλλόμενες από τα δικαστήρια ποινές φυλάκισης οδηγούν σε εγκλεισμό, εν όψει των θεσμών της κοινωφελούς εργασίας, της μετατροπής και της αναστολής εκτέλεσης της ποινής, που καλύπτουν πλέον ποινές φυλάκισης έως και 5 ετών, κατ' ά. 82 και 99-100 ΠΚ) και να έχει εκτίσει αντιστοίχως ήδη –προκειμένου για ένα μόνο εγκλημα– τα 2/5 της ποινής του ή τουλάχιστον 14 έτη (με ευεργετικό υπολογισμό), αλλά έχοντας παραμείνει στο σωφρονιστικό κατάστημα τουλάχιστον για το 1/5 της ποινής που του επιβλήθηκε ή, σε περίπτωση ισόβιας κάθειρξης, τουλάχιστον για 12 έτη⁸.

14. Ενδιαφέρον είναι εδώ ότι το υπό ηλεκτρονική επιτήρηση άτομο έχει τη *δυνατότητα να εξέρχεται της οικίας του για να εργάζεται*, να εκπαιδεύεται, να καταρτίζεται επαγγελματικά, να συμμετέχει σε προγράμματα απεξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες ή αλκοόλ ή και να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που του έχουν επιβληθεί (ά. 110B § 3 ΠΚ). Μάλιστα, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 1), «οι προαναφερόμενες έννοιες θα πρέπει να ερμηνεύονται με ευρύτητα, έτσι ώστε να εντάσσονται σε αυτές όλες εκείνες οι δραστηριότητες που δύνανται να συνιστούν μια επωφελή για τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά του καταδικού ενασχόληση».

15. Μολονότι στον νόμο προβλέπεται η επιβολή υποχρεώσεων τόσο σε ενήλικες όσο και σε ανήλικους απολυόμενους (βλ. ά. 110 B § 3 και 129 A § 6), όπως θα μπορούσε να είναι η παρακολούθηση και υποστήριξή τους από αρμόδιους φορείς, ωστόσο, δεν προβλέπεται *ρητά* στον νόμο η δυνατότητα των υφ' όρον απολυομένων ενηλίκων ή και ανηλίκων να τυγχάνουν μέριμνας, στήριξης αλλά και επιτήρησης / επιμέλειας από τις εν ευρεία έννοια κοινωνικές υπηρεσίες του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, δηλ. αντίστοιχα από Επιμελητές Κοινωνικής Αρωγής και Επιμελητές Ανηλίκων, αν και η αρμοδιότητα αυτή θεωρώ ότι προκύπτει από τους γενικότερους καταστατικούς νόμους από ίδρύσεως αυτών των υπηρεσιών (πρβλ. ιδίως π.δ. 195/2006 και π.δ. 49/1979, αντιστοίχως), αλλά και από το καθιερωμένο των δύο κλάδων, όπως αυτό περιγράφεται στον Οργανισμό του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Αν-

8. Υπενθυμίζεται ότι για την [παραδοσιακή] υφ' όρον απόλυση, ως προς μεν τους καταδικούς για πρόσκαιρη κάθειρξη πρέπει να έχουν εκτίσει συνολικά (με ευεργετικό υπολογισμό) τα 3/5 της ποινής, ως προς δε καταδικούς για ισόβια κάθειρξη, τα 19 έτη (ά. 105 § 5 1, 6 ΠΚ).

θρωπίνων Δικαιωμάτων (π.δ. 101/2014)⁹. Σε κάθε περίπτωση, είναι αυτονόητη, νομίζω, η μεγάλη σημασία που έχει για κάποιον που αποφυλακίζεται για πρώτη φορά, έστω και προσωρινά, να τύχει της αρωγής και καθοδήγησης ενός κοινωνικού φορέα, π.χ. για να βρει εργασία και να επανασυνδεθεί με την οικογένειά του, αλλά και για να ενεργεί σύννομα, χωρίς παρεκτροπές και άλλες παραβατικές ενέργειες.

Εξάλλου, οι προϋποθέσεις χορήγησης της απόλυσης με ηλεκτρονική επιτήρηση είναι ίδιες με εκείνες της [παραδοσιακής] υφ' όρον απόλυσης των ά. 105 επ. και επομένως ως κανόνας τίθεται και εδώ η χορήγηση της απόλυσης, μόνο δε κατ' εξαίρεση και με ειδική αιτιολογία μπορεί να γίνει απόρριψη της αίτησης (ά. 106 § 1 ΠΚ).

16. Αντίστοιχα ισχύουν και για τους ανηλίκους μετά την έκταση του 1/3 της ποινής τους, αλλά είναι δυνατόν να τεθούν σ' αυτούς πρόσθετοι όροι και υποχρεώσεις, με βάση τις εκθέσεις της κοινωνικής υπηρεσίας του Ειδικού Καταστήματος Κράτησης Νέων και της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Οι εκθέσεις αυτές υποβάλλονται υποχρεωτικά στο Δικαστήριο Ανηλίκων και συνεκτιμώνται από αυτό κατά τη λήψη της απόφασής του (ά. 129Α ΠΚ).

17. Τέλος, ως προς τους κρατούμενους σε άδεια (ά. 54 και 56 ΣωφρΚ), κύριος σκοπός του νομοθετήματος υπήρξε η διεύρυνση της χορήγησης αδειών σε άστεγους, αλλοδαπούς και στερούμενους οικογενείας κρατούμενους, οι οποίοι, μη έχοντας σταθερή διαμονή και δομημένο οικογενειακό περιβάλλον, δεν μπορούσαν έως τώρα να παίρνουν εύκολα άδειες από τα αρμόδια συμβούλια των καταστημάτων κράτησης. Ωστόσο, οι κρατούμενοι αυτοί δεν παραμένουν ανεξέλεγκτοι κατά το διάστημα της άδειάς τους, αλλά ελέγχονται, με επιβολή σε αυτούς περιοριστικών όρων, όπως -διαζευκτικά ή σωρευτικά- η υποχρέωση εμφάνισης στις αστυνομικές αρχές του τόπου διαμονής, η απαγόρευση απομάκρυνσης από τον συνήθη τόπο διαμονής, η απαγόρευση εξόδου από τη χώρα και η απαγόρευση προσέγγισης ή επικοινωνίας με ορισμένα πρόσωπα.

18. Επιπλέον, με τον υπό συζήτηση νόμο 4205/2013 θεσπίστηκε νέο αδίκημα (ά. 173Α ΠΚ) που εφαρμόζεται και στις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες ατόμων υπό ηλεκτρονική επιτήρηση και που καθιστά αξιόποινη την παραβίαση του περιορισμού κατ' οίκον με ηλεκτρονική επιτήρηση, είτε αυτό γίνεται με εκ προθέσεως επέμβαση κατ' οιονδήποτε τρόπο στο σύστημα ηλεκτρονικής επιτήρησης, είτε με αλλοίωση των συναφών με την επιτήρησή του προσωπικών δεδομένων, είτε και με διαφυγή του υπό επιτήρηση ατόμου, εκμεταλλευόμενου βλάβη ή μη ορθή λειτουργία της συσκευής ή του συστήματος επιτήρησης¹⁰. Προβλεπόμενη ποινή για μεν τον αυτουργό είναι εδώ φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, για δε τον τυχόν συμμετόχο τουλάχιστον δύο ετών ή, εάν πρόκειται για εμπλεκόμενους με την επιτήρηση υπαλλήλους (σωφρονιστικούς, αστυνομικούς, κ.λπ.), κάθειρξη μέχρι οκτώ ετών.

19. Εάν, πάντως, το υπό παρακολούθηση άτομο απλώς ανοίξει την πόρτα της οικίας και φύγει χωρίς επέμβαση ή αλλοίωση στη συσκευή, το ηλεκτρονικό σύστημα ή τα αρχεία που αφορούν την παρακολούθησή του, τότε πρέπει να εφαρμοσθεί το νεοπαγές πολύ ηπιότερο άρθρο 182§3 ΠΚ, που προβλέπει ποινή φυλάκισης μέχρι έξι μηνών για όποιον έχει τεθεί υπό ηλεκτρονική επιτήρηση και παραβιάζει τους περιορισμούς που του έχουν επιβληθεί νόμιμα

9. Βλ. ιδίως, ά. 26, όπου στην αποστολή των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων «... η συνδρομή και επίβλεψη ατόμων, τα οποία [...] απολύονται υπό όρους...». Σημειώνεται ότι ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνονται και από τη θέση αυτή στην αγαπητή συνεργάτιδα κ. Πάρη Ζαγούρα, Εγκληματολόγο και Επιμελήτρια Ανηλίκων, για τις πληροφορίες και ιδέες που μου έδωσε ως προς το υπό συζήτηση θέμα.

10. Για την ερμηνεία αυτής της διάταξης, όπως και εκείνης του ά. 182Α, βλ. ενδεικτικά τον σχολιασμό του Αλ. Π. Κωστάρα στο έργο του Ποινικό Δίκαιο. Επιτομή Ειδικού Μέρους (Άρθρα 134-410), Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2014⁴, 160 επ. και 201 επ.

στην ελευθερία της διαμονής του και τις σχετικές υποχρεώσεις του. Αντίθετα, το ά. 173 ΠΚ, που προβλέπει ως αξιόποινη πράξη την απόδραση κρατούμενου με απειλούμενη ποινή φυλάκισης για τον αυτουργό έως ένα έτος, δεν έχει εδώ εφαρμογή, διότι κάνει λόγο για «φυλακισμένο ή άλλο κρατούμενο», άρα για άτομο που εκτίει ποινή κατά της ελευθερίας στη φυλακή και όχι για άτομο που τελεί απλώς υπό περιορισμό. Εξάλλου, στην περίπτωση του ά. 173Α η νομοτυπική υπόσταση του εγκλήματος περιλαμβάνει στοιχεία που προϋποθέτουν μια ενσυνείδητη προσπάθεια ακύρωσης του ηλεκτρονικού συστήματος παρακολούθησης και όχι απλώς μια προσπάθεια απόκτησης της ελευθερίας μέσω απόδρασης, όπως αντίθετα συμβαίνει με το ά. 173 ΠΚ. Επομένως, εάν συγκριθεί η κοινωνική απαξία των δύο διατάξεων, 173Α και 173 ΠΚ, οι θεσπιζόμενες ποινές για τους αυτουργούς των αντίστοιχων αδικημάτων δεν φαίνονται να είναι δυσανάλογες μεταξύ τους, ώστε να υπάρχει παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, όπως αντίθετα υπαινιχθηκε το Επιστημονικό Συμβούλιο της Βουλής των Ελλήνων στη σχετική Έκθεσή του, σελ. 3 (<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/h-ilkat-epi.pdf>).

20. Πέρα από τις ανωτέρω διατάξεις των ά. 173Α και 182 § 3 ΠΚ, η παραβίαση των όρων υπό τους οποίους χορηγείται ο κατ' οίκον περιορισμός δημιουργεί για το υπό επιτήρηση άτομο πρόσθετα προβλήματα, ανάλογα προς εκείνα που αφορούν γενικότερα την παραβίαση περιοριστικών όρων στην προδικασία, την υφ' όρον απόλυση και τη χορήγηση άδειας κρατούμενου, με έσχατη μάλιστα συνέπεια τη δυναμική ανάκληση ή και την υποχρεωτική άρση της δυνατότητας διαβίωσης του ατόμου εκτός φυλακής και άρα την επιστροφή ή την για πρώτη φορά εισαγωγή του σ' αυτήν, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στον νόμο (ά. 110Β §§ 4, 5 ΠΚ).

21. Προβαίοντα σε μια γενικότερη αποτίμηση του θεσμού, έχω τη γνώμη ότι, παρά τις επισημανθείσες ανωτέρω ελλείψεις, η νομοτεχνική διαμόρφωση του θεσμού παρέχει εγγυήσεις για τη δημιουργία ασφαλιστικών δικλείδων (ανωτ., παρ. 5) και συνακόλουθα για την επίτευξη μιας χρυσής τομής ανάμεσα στην ανάγκη ασφάλειας της κοινωνίας και στην ανάγκη για ανθρωπιστική / δικαιοκρατική μεταχείριση των κατηγορουμένων ή καταδίκων. Ειδικότερα, σε σχέση με τον υπό συζήτηση νόμο:

22. Από τη μια πλευρά, ως προς την ανάγκη ασφάλειας, δεν περιλαμβάνονται στο πεδίο εφαρμογής του θεσμού, ως περιοριστικού όρου ή ως υφ' όρον απόλυσης, εγκλήματα που είναι, κατά την Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 1 και 4), ιδιαίτερα μεγάλης κοινωνικής απαξίας και σοβαρότητας, όπως η χωρίς ελαφρυντικά ανθρωποκτονία από πρόθεση, η ληστεία από κουκουλοφόρο ή με θανατηφόρο αποτέλεσμα, η εγκληματική οργάνωση, οι τρομοκρατικές πράξεις, ο βιασμός, οι ιδιαίτερα επιβλαβείς περιπτώσεις παραβίασης του νόμου περί ναρκωτικών, καθώς και σειρά σοβαρών εγκλημάτων κατά ανηλίκων (ά. 110Β § 1, εδ. τελευταίο και ά. 282 § 3, περ. β, εδ. τελευταίο ΠΚ· πρβλ. και ά. 105 § 6 ΠΚ· ως προς τους κρατούμενους σε άδεια, βλ. ά. 55 § 1 ΣωφρΚ όπως ισχύει, ιδίως μετά την τροποποίηση του ν. 4274/2014), αν και εδώ εγείρεται το ερώτημα, μήπως επιχειρείται έτσι δεύτερη αξιολόγηση μιας ήδη κριθείσας δικαστικής υπόθεσης.

23. Από την άλλη πλευρά, ως προς την ανάγκη για ανθρωπιστική / δικαιοκρατική μεταχείριση των κατηγορουμένων ή καταδίκων, παρέχεται στον υπό επιτήρηση μια σημαντική δυνατότητα να αποφεύγει το φθροποιοί περιβάλλον της φυλακής και όλα τα προαναφερθέντα (ανωτ., παρ. 3) «δεινά της φυλάκισης». Επιπλέον, προϋποθέσεις για να υποβληθεί κάποιος στον κατ' οίκον περιορισμό είναι η προηγούμενη συναίνεσή του (βλ. προηγούμενες αναπτύξεις), καθώς και το ότι πρέπει να τυχάνουν επεξεργασίας, κατά τον νόμο (ά. 4 ν. 4205/2013) «μόνο εκείνα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που είναι αναγκαία και πρόσφορα για την επίτευξη των σκοπών της ηλεκτρονικής επιτήρησης, οι οποίοι συνίστανται στην ανάγκη διασφάλισης της συμμόρφωσης των επιτηρούμενων προσώπων προς τις εκ του νόμου υποχρεώσεις τους και την προστασία του κοινωνικού

συνόλου διά της αποτροπής, πρόληψης και καταστολής νέων εγκλημάτων». Ωστόσο, οι προϋποθέσεις αυτές είναι, αναμφίβολα γενικό χαρακτήρα και μπορούν εύκολα να παρακαμφθούν ή να παρεμφερθούν στην πράξη. Πράγματι, η όποια συναίνεση που παρέχεται από το υπό περιορισμό άτομο ενδέχεται να μην είναι οικειοθελής και ελεύθερη, καθώς, όπως παρατηρήθηκε από τον Νίκο Κουλούρη¹¹, η συναίνεση αυτή τελεί «υπό τη δαμόκλειο σπάθη του εγκλεισμού στη φυλακή».

24. Επίσης και η προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν φαίνεται να είναι πλήρης, παρά τις προαναφερθείσες μεγαλύτερες διακηρύξεις στο ά. 4 του ν. 4205/2013, δεδομένου ότι κατά την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα στην από 17.2.2014 γνωμοδότησή της για το σχέδιο π.δ. με το οποίο θα υλοποιούνταν ορισμένες διατάξεις του θεσμού, διαπιστώθηκαν ελλείψεις (http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,120923&_dad=portal&_schema=PORTAL) ως προς την εξαντλητική αναφορά των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που θα τυγχάνουν επεξεργασίας, τα δικαιώματα των επιτηρουμένων, τη δυνατότητα διόρθωσης των δεδομένων, τη διαδικασία καταστροφής τους μετά την πάροδο του νόμιμου χρόνου (5ετία), τη λήψη των απαραίτητων οργανωτικών και τεχνικών μέτρων για την ασφάλεια της επεξεργασίας, κ.λπ. Ήδη το σχετικό π.δ. έχει δημοσιευθεί (είναι το π.δ. υπ' αρ. 62/29.4.2014) (http://www.nb.org/blog/wp-content/uploads/2014/05/%CE%A0%CE%94-62_29.4.2014.pdf), και μάλιστα προβλέπει οικονομική επιβάρυνση για το υπό επιτήρηση άτομο έως και 15 ευρώ ημερησίως, εκτός εάν το άτομο αυτό αποδεικνύει την οικονομική του αδυναμία να αντιμετωπίσει το έξοδο. Εξάλλου, έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία ανάδειξης του λεγόμενου αναδόχου και έχει πλέον ξεκινήσει η πιλοτική εφαρμογή του θεσμού για 100 (το πολύ) καταδίκους και 100 (το πολύ) υποδίκους.

25. Εν όψει των ανωτέρω δεδομένων, η σχετική ελληνική νομοθεσία για τον κατ' οίκον περιορισμό με ηλεκτρονική παρακολούθηση φαίνεται ότι σε θεωρητικό επίπεδο βαίνει προς την ορθή κατεύθυνση, σύμφωνα και με όσα αναπτύχθηκαν προηγουμένως, αν και μεγάλης σημασίας είναι εν τέλει το ποιο και πώς θα εφαρμόσουν αυτή τη νομοθεσία, ώστε να μη αποβεί αυτή απλώς ένας ακόμη τρόπος για διεύρυνση του ιστού της ποινικής καταστολής (net widening).

Σε κάθε περίπτωση, για την καλύτερη εφαρμογή αυτής της νομοθεσίας χρήσιμο θα ήταν να ληφθούν υπόψη οι νομοτεχνικές βελτιώσεις που εισηγήθηκα ανωτέρω, δηλ. αφενός να γίνουν πιο ευέλικτες και ορθολογικές οι συνθήκες παραμονής κατ' οίκου των υποδίκων (ανωτ., παρ. 10) και οι προϋποθέσεις χορήγησης σε υποδίκους του περιοριστικού αυτού μέτρου (είναι αδιανόητο με την υπάρχουσα ρύθμιση να μπορούν να απολαμβάνουν αυτού του περιοριστικού μέτρου όσοι είναι ύποπτοι για φυγή ή για διάπραξη νέων εγκλημάτων και μάλιστα μόνον αυτοί! – ανωτ., παρ. 11) και αφετέρου να συνοδεύεται η εφαρμογή της εναλλακτικής ποινής του κατ' οίκον περιορισμού κατ' ά. 110B ΠΚ από την ενεργό παρουσία και βοήθεια, αλλά και έλεγχο των κατά νόμο αρμοδίων κοινωνικών λειτουργών (Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής και Επιμελητών Ανηλίκων), –όπως άλλωστε προβλέπεται αντίστοιχα στο ά. 100 § 1 ΠΚ για εκείνους στους οποίους χορηγείται αναστολή υπό επιτήρηση–, έτσι ώστε εν τέλει ο απολυόμενος με ηλεκτρονική επιτήρηση να μπορεί, σε αυτά τα πρώτα του βήματα στην ελεύθερη κοινωνία, να έχει την απαραίτητη στήριξη, βοήθεια αλλά και επιτήρηση από κάποιον ο οποίος κατά τεκμήριο γνωρίζει πώς θα επιτευχθεί αυτό (ανωτ., παρ. 15).

26. Εν κατακλείδι, θα πρέπει κατά τη γνώμη μου να δοθεί προτεραιότητα κατά την εφαρμογή αυτού του νεοπαγούς για την Ελλάδα θεσμού σε ανηλίκους 15-18 ετών που εκτίουν ποινή

σωφρονιστικού περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων (ΕΚΚΝ). Είναι κρίμα τα νέα αυτά παιδιά, όσο σοβαρή και αν είναι η αξιόποινη πράξη που έχουν τελήσει (άλλωστε σημειώθηκε ήδη –ανωτ., παρ. 22–, ότι για ορισμένες πολύ επίμεμπτες αξιόποινες πράξεις ο θεσμός δεν έχει εφαρμογή), να παραμένουν στο φθοροποιοό περιβάλλον της φυλακής, αντί να τους δοθεί μια δεύτερη ευκαιρία να οργανώσουν τη ζωή τους μέσα στην ελεύθερη κοινωνία, όπως και οι συνομήλικοί τους. Θα ήταν χρήσιμο, μάλιστα, να αντικατασταθούν κατά τα ανωτέρω οι ποινές όσων ανηλίκων 15-18 ετών εκτίουν τώρα ποινή σε ΕΚΚΝ με την εναλλακτική ποινή της ηλεκτρονικής επιτήρησης, στο εξής πλαίσιο: η διανυκτέρευσή τους θα μπορούσε να πραγματοποιείται σε ημιανοικιακή δομή / μονάδα μέριμνας, ενώ η εξωιδρυματική επίβλεψή τους κατά τη διάρκεια της ημέρας θα μπορούσε να ανατεθεί σε επιμελητή ανηλίκων προκειμένου να σχεδιασθεί και υλοποιηθεί ένα εποικοδομητικό γι' αυτούς σχέδιο κοινωνικής [επανε]ένταξης, σε συνεργασία με κοινοτικούς φορείς εκπαίδευσης και ειδικής συμβουλευτικής.

Συμπληρωματική βιβλιογραφία

Σημειώθηκαν ήδη ανωτέρω ορισμένα βασικά έργα ή ιστότοποι που τεκμηριώνουν τα όσα αναπτύσσονται στο κείμενο του υπογράφοντος. Περαιτέρω, ως προς την ελληνική βιβλιογραφία, μπορούν να αναφερθούν κατωτέρω ενδεικτικά ορισμένες μελέτες που αναφέρονται και στο έργο μου «Ποινική Καταστολή μεταξύ Παρελθόντος και Μέλλοντος», έκδ. 2009², με συγγραφέα Ν.Κ. Κουλούρη, έκδ. Σάκκουλα, αρ. 312α, σελ. 385 και σημ. 98, αλλά και μελέτες ή έργα που δημοσιεύθηκαν μεταγενέστερα: Αγγλ. Μ. Τσήςτουρα, Τεχνολογία και Αντεγκληματική Πολιτική: Η ηλεκτρονική επιτήρηση, στον Πανηγυρικό Τόμο για τα Εικοσάχρονα του Έλληνα. Τμήματος της Διεθνούς Εταιρείας Κοινωνικής Αμύνης, Θεσσαλονίκη, 1992, 521-532, Ευστρ. Παπαθανασόπουλου, Κατ' οίκον φυλάκιση με ηλεκτρονική επιτήρηση. Μετεξέλιξη του πανόπτικου σχήματος, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 5-10/1990-1992, 225-241, Eug. Trivizas, Towards the perfect panopticon? Electronic Monitoring and the Criminal Justice System, Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογικών Επιστημών Τμήματος Νομικής ΔΠΘ, 8 / Δεκ. 1993, 21-52, Παν. Παπαϊωάννου, Κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση. Το μέλλον της ποινικής καταστολής, περ. «Ελληνική Δικαιοσύνη», 36: 1995, 32-45, Δημ. Ζημιανίτη, «Μεταμοντέρνες ποινές»: Η ηλεκτρονική επιτήρηση, ΠοινΔικ 1/1998, 460-465, Χαρ. Δημόπουλου, Η κρίση του θεσμού της Φυλακής και οι Μη Φυλακτικές Κυρώσεις, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1998, 419-436, Θ. Παπαθεοδώρου, Η ηλεκτρονική επιτήρηση ως εναλλακτικό μέτρο έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών: Το παράδειγμα του γαλλικού νόμου 97-1159 της 19.12.1997, ΠοινΔικ 1/ 1998, 927-932 και του ίδιου, Επιτηρούμενη δημοκρατία. Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Βιβλιόγραμμα, 2009, Ν. Κουλούρη, Επιτήρηση και Ποινική Δικαιοσύνη, Οι εναλλακτικές κυρώσεις και η διασπορά της φυλακής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, ιδίως σελ. 159 επ., 214 επ., Μαρίας Αρχιμανδρίτου, Η φυλάκιση ως τρόπος έκτισης και ως μορφή έκτισης ποινής, Αθήνα / Θεσσαλονίκη: έκδ. Σάκκουλα, 2012, ιδίως σελ. 111 επ.

Από την πρόσφατη αλλοδαπή βιβλιογραφία βλ. ιδίως τη συλλογή μελετών: Μ. Nellis / Κ. Beyens / Δ. Kaminski (eds.), Electronically Monitored Punishment, New York: Routledge, 2013, καθώς και τη μελέτη: Delphine Vanhaelmeesch / Tom Vander Beeken, Punishment at home: Offenders' experiences with electronic monitoring, in: European Journal of Criminology, 11: 2014, 273-287, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε παλαιότερα συναφή έργα και μελέτες.

11. Στις παρατηρήσεις του για τα ά. 110B και 110Γ στον σχολιασμένο Ποινικό Κώδικα με επιμ. Άρη Χαλαραμπάκη (έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, τ. 1, 2014², σελ. 887).